PANEK ZOLTÁN

Lábasfejű szófukarének

Felkattintottam a villanyt: hajnali félhárom múlt egy-két perccel. Eloltottam a villanyt. Pedig a küzdelem még korántsem ért véget. Mondd ki tehát bátran – bíztattam magam –, mondd ki a szót, ami hirtelen (legnagyobb rémületedre) nem jutott eszedbe magyarul. Holott rengeteg szót tudsz anyanyelveden, nem is sejted, milyen sokat, nyelvtestvéreidhez hasonlóan; a világ egyik leggazdagabb szókincsének társtulajdonosa vagy! Meglehetősen jól ismered azt az „idegen" nyelvet is, amin pár perccel ezelőtt a hajnali rádióműsorban elhangzott a szó: *caracatita.* Magyarul azonban nem akart „beugrani"! Megrémültél. Mi ez?! Lapsus. No, majd csak eszembe jut. Hiszen tudom; ahogyan mondani szoktuk: itt van a nyelvem hegyén! De: most nincs ott, hiába keresem. Mi törölte emlékezetemben (remélhetőleg átmenetileg!) anyanyelvem egy szavát?! Egyre gyakrabban fordul elő velünk ilyesmi? Szorongva kérdem.

Egyik fülem a párna, a másik a takaró – mint kazánfűtő diákkoromban a cséplésekor a *lógerban,* amit akkoriban még én is szérű helyett mondtam így. A szó magyar megfelelője mintha csúfondárosan bújócskáznék velem. Vagy inkább egyenesen gonoszan! Csapj le rá, mondd ki bátran: *Polip!* Igenám, de amikor a másik oldalamra fordulnék, az elalváshoz fészkelődve – újra kiveri valami a fejemből; az idegen szó diadalmasan foglalja el a magyar megfelelő helyét. No, ennek a fele sem tréfa. Azonnali vizsgálatot indítok. Mondd ki tehát – ha kell többször egymás után! – igenám, csakhogy mit? Ismét nem jut eszembe a magyar megfelelő. Ennek – vélem csodálkozó rémülettel – a fele sem tréfa! Ki kellene találnom valami módszert, amivel memorizálni tudom a megtalált magyar szót. Mondjuk ilyesfélén: már majdnem elfeledett régi, szerelmünk (javítva: nincs elfeledett szerelem!) becenevének négy betűje (a második betűn ékezetfölösleg), valamint becses nevünk (ha van ilyen) egyik, szerencsére megfelelő betűjéből, helyreállhat ismét – legalábbis bennünk – a világrend! A – meglehet – csupán számunkra fontos.

Nono, lassabban az amúgyis lassan ellustult szellemű testünkkel! Mert mi van akkor, ha újabban netán újabb ősrobbanás van körülöttünk készülőben! Mármint a magyarok körül; pontosabban: a magyar nyelv épsége, majdnemhogy léte körül?! *Veszélyben legbensőbb hazánk, a nyelv!* E mondat után nem teszek felkiáltójelet (egyelőre!), mert leginkább saját indulataim fojtják belém a kiáltó szót. Azt kérdi a minap egy elég ritkán futunk össze barátom, hogy én hol szoktam nyaralni? Én – válaszoltam – újabban egyre gyakrabban *AFÁZIÁBAN.* – Mire ő: Affene a jódolgomat! – Nem figyel oda: nem érdemes kiábrándítani. (*Afázia:* „a központi idegrendszer zavara: a beteg képtelen gon-

dolatai kifejezésére – beszédben, ill. írásban – v. mások beszédének megértésére". De mondhattam volna *Agenéziát* is – hátha már beléptem a *tökéletlen fejlődés* korába.) Mindenesetre lassacskán odajutok, ahová Harold Pinter Gondnoka: – Az embernek kell egy óra. – Minek magának egy óra? Kilép a sufniból, a toronyórára lát! – Igen; egy darabig tudom is, hány óra, de aztán megint nem tudom, hány óra! (Emlékezetből idézem!) Most ismét elbújt az emlékezetemben annak az állatnak a neve! Bújócskázik, mielőtt végleg eltűnne?! (Az agráfiára, az írásbeliség elvesztésére a jelek szerint még várni kell!)

Az efféle baljós tünetfellobbanások esetén rendszerint előveszem emlékezetjátékomat, A *Hét Főbűn*t, aminek a szövegét az én új meg újabb kommentárommal szoktam felidézni. Most is. *Kevélység:* Oly bizonytalanul tartjátok karotokon a jövendőt! – *Fösvénység:* Csak ti nem tudjátok igazán, mennyit ér az ember egyetlen perce is röpke halhatatlanságában*! Bujaság:* Jeges tenger vagytok, amely bármikor vízbe fojtaná az élet folytatását! *Irigység*: Ti csak gúnyolódtok, ha felszisszenünk a fájdalomhoz! *Torkosság:* (és nem: *nassolás!*) Tudtok telhetetlen érdekből ölelni, átkozott józanok, ti! Harag: telve a ti lelketek gonosszal, miközben az emberiség örökre karonülő gyermekünk marad. *Jóra való restség:* A legkegyetlenebb bűn a közöny, minden gonoszba belehajszolónk! Mi mindnyájan jóra való restek.

„Veszély esetén maradj veszteg!" – mondta Kutuzov, a mitugrász Napóleon legyezője. De én máris felkelek, és előbb a sötétben próbálom előkeresni szellemi mankónak, a Magyar Nyelv Értelmező Szótárának megfelelő kötetét. Azaz, ebben az indulatban még azt sem tudom, melyik kötetet vegyem elő – és sötétben?! Újra felkattintom tehát a villanyt – itt tudományos kutatás folyik, kérem! a tanuljunk könnyebben, gyorsabban tárgykörében. Miközben egyébként a keresett szót már elég régecske *pilop*-nak kell ejteni újabban, de mi nem értesültünk róla idejében. Milyen megejtő, ugye? Rohamos és rohadt dolgok történnek velünk mostanában! És nagyon régóta. De majd még. És egyre. Nos? „Szólt a holló: Sohamár!" Mármint arra, hogy mikor lesz ennek vége? Tanuljunk könnyebben, gyorsabban felejteni magyarul! Az idő pedig halad és hallgat. Nagy László nem: „Tedd a csodát, ne magyarázd!"

Ellenérveinknek a felét sem tudtuk eddig felsorakoztatni. Aztán valamely ritka vihar-csillapodtán, a benső és külső csendünk viharában mintha isten malmai őrölnék, post festam, újra meg újra elősorakozó okos érveinket. Nem beszélve a jobb házaknál szokásos ún. lelkiismeret-furdulásról. Hiszen könnyű, áttetsző mentében a dolgok! De szinte semmi dologban nem érveink célszerűbb-méltányosabb alkalmazása iránt furdalja esendő énszentségünket a kíváncsiság! De nem ám! Majdcsakleszvalahogy. Az efféle, észrevétlenül a fejünk fölé gyülekező viharfellegek ellen (pontosabban: elhárítására) immár nincs is esélyünk fellépni. Egyébként minden család – engedelemmel legyen mondva – „bolond család", csak ők azt hiszik, hogy csupán az övék az. Fejünk-indulatunk-haragunk a távolodó villámok padlásán. Mindennapjainkban pedig ördö-

gök vicsorognak elő minden szegeletből. És nem ám *kasmolásra* csupán, ahogyan felénk, Szatmárban, mondják a kölyök-macskák karom-próbáló játékára. Vajon ki írja meg végre eligazítóan és főleg mikor: hogyan kell elszántabban és módszeresebben felejteni anyanyelvünket? Hogy legyünk végre és minél hamarabb *fittebbek*, az idegen hátsófelek buzgóbb *nassolásában?!* Egy francia táborszernagy sátra előtt hordozható árnyékszékén ülvén nagydolgában, az egyik udvaronca olasz anyanyelvén így kiáltott fel a látványra: „Curo di angeli!" És – bocsánattal legyen – megcsókolta az angyali feneket. Az azóta eltelt néhány évszázad pedig hallgat. Valaki sokatmondóan hallgat; míg másvalaki sokat elhallgatva mond és mond. És vannak iszonyú mindenmondók. Például én is! De nem ezt akartam mondani. Megvan a polip magyar anyakönyvi kivonata!

Sietek ismertetni, mielőtt holmi betű-őserdőbe bujdokolna előlem ismét. Tehát: A Magyar Nyelv Értelmező Szótárában (V. kötet) a póling és a politechnika címszavak között többen-magyarok okulására (itt tömörítve!) ez áll: „1. (Áll) A lábasfejűek közé tartozó puhatestű ragadozó tengeri állat; fején két hatalmas szem és nyolc – szívókoronggal ellátott – mozgékony kar van (Octopus vulgaris). (Átvitt értelemben az embert és állatot is megtámadó lobos duzzanat)." Nos, idáig kergetett engem a magyar nevének kinyomozása. Elég bonyolult, ugye. Mindjárt kiderítem fölöttünk a nyelvi eget! Én eleddig csak élőszóban hallottam tél-túl ezt a szót, hogy: *tesó.* Fogalmam sem volt, mit jelent, tehát végül megérdeklődtem. És majdnem békességesen tudomásul vettem; ilyen is van. A minap azonban a Magyar Rádió egyik *gyermekműsorában* (Miska bácsi levelesládája, Szerkeszti: Padisák Mihály) hangzott el három alkalommal is. Egyik legszebb magyar szavunk, a *testvér* helyett. Ezért bátorkodtam azóta elszomorodni – minden egyéb bánatom tetejében.

Még nincs vége. A rákövetkező héten a Miska bácsi „határok nélküli" levelesládájából újabb meglepetés ért. Ezúttal egy erdélyi, *gyergyócsomafalvi* kisleány emlegette „levelében" az ő „tesóját". Gyanítom, hogy ebből a műsorból kellett megtudnia, miszerint neki nem testvére, hanem tesója van. Tanulja meg végre! Mit eredetieskedünk itt holmi ócska magyar szavakkal, határokon innen és túl?! Jobban odahallgatván kiderítettem, hogy e rádióműsorban két felnőtt hölgy írtja, írja, gyúrja, nyomorosítja, „fésüli át" a gyerekek eredetiben valószínűleg bájos botlásokkal, gyakorlatlan sutaságokkal teli leveleit, kilúgozván belőlük szinte minden csínyt és lelket! Méghozzá kegyetlenül-könyörtelenül! Majd a „Padisák-csapat" néhány állandó, fiú és leány gyermekfelolvasói „valósághűen" bedarálják a szövegeket a mikrofonba. Így kapunk aztán műsoronként némely látszatakadémikusoknál is jobban fogalmazó „kisiskolásokat". A jelek szerint nem csupán határok nélkül, hanem nyakló nélkül dolgoznak e műhelyben: idejekorán megtanítják a műsornak író gyermekeket kesztyűbe dudálni! Csak semmi eredetieskedés: *mi majd megmondjuk, mit és hogyan gondoltok ti!* Mi ez, ha nem egyfajta, már-már nyílt nyelvi terror! E csapat saját szája ízét áterőszakolja immár az erdélyi magyarokra is?

Senkit sem akarok korlátozni az ő beszédében, hitében, gondolataiban, megnyilatkozásában – viszont engedtessék meg nekem is megvédenem egy árva magyar szót. Tisztában vagyok vele, hogy talán már el is késtem e divatjamúlt buzgalommal. A nyelveket (szándékosan nem írok „idegen" nyelveket), később tanuljuk több-kevesebb sikerrel; anyanyelvünk mintha bennünk terem; anyanyelvünk együtt terem velünk. Ha valaki azután kemény tanulással még ad is magára a továbbiakban – az derék dolog – volt valamikor. Hiszen, hogy egyebet ne mondjak, anyanyelvünk a lélek legfontosabb támasza és irányjelzője. Rengeteg mindent lehetne még elmondani erről, dehát a papír nem nyújtható és az olvasó is ember. Sapienti sat! És ne feledjük: Az igazság egy és oszthatatlan, ezért nem jut belőle minden népnek és minden embernek! Különben pedig fénysebességgel sebeznek olykor még a jóindulatú szavak is.

Igenám: de tátott szájból kiesik az anyanyelv! Némely jószavainkat pedig tovább marja a vakrozsda. Ha minden szentnek maga felé hajlik a keze, mit művel(het) a „nyolckezű" polip?! Nem beszélve a szapora nyelvirtásban működő afáziáról. Anyanyelvünk a sokféle zűr és zavar korában mindnyájunk egyre szorongatóbb magánya. Miközben igazán szellemi biztonsági övünkként kellene működnie. És bizonyára túlhajtott szigoromban még azt is megkockáztatom hozzátenni, hogy a mind sűrűbb nyelvbotlásaink zöme már-már egyfajta erkölcsi botlással ér fel. Hétágra süt a nap a zilált szellemi viszonyokra is. Íme, egy példa: Miközben az Akadémiai Kiadónál 1994-ben megjelent *Idegen szavak és kifejezések kéziszótára* a *haver* szót szerepelteti, a sokkal kevésbé elterjedt *tesó*t nem. Kutuzov-effektus? Veszély esetén maradj veszteg?!

Jó néhány esztendőkkel ezelőtt már írtam néhány fájdalmas sort arról, hogy az Ismeretlen Katona megannyi világ-emlékműve mellett (és nem helyett!) miért nincs a világon sehol egyetlen emlékműve sem Az Ismeretlen Katona Édesanyjának?! Arról nem is beszélve, hogy a sok-sok büntetlen háborús bűnös hadvezérnek viszont van – és a nevüket is tudjuk. Olykor és gyakorta mintha csak vadállatok volnánk, nem pedig elmék és – *tesók*! Ki érti ezt? Mikor fogja ezt valaha is megérteni valaki? Az ismeretlen katona (így, kisbetűvel!) a szuronyról való levétel mindennapi képe. Emlékszem, édesanyám az I. után a II. világháborúban, édesanyám a második világháborúban már akkor négy gyerekkel: (három fiú és egy leány) bármelyik hozzánk beszállásolt katonát egyforma anyai szeretettel fogadott, mindegyre azt ismételgetvén, hogy „*Ezt a fiút* is siratja valahol az édesanyja!" Ilyen okos szavakat még Sir Winston Churchill sem tudott mondani. Pedig akkoriban szerintem ő volt a legokosabb ember a lángokban álló világon. Ő, mint igazán gyöngéd lélek, mindig együtt nézvén a kutyájával a televízió háborús képeit – az iszonyatosabb jeleneteknél gyöngéden eltakarta kutyája szemét. Ó, kéj! Azaz: Oké.

(1997. X. 28.)